

संस्कृतप्राकृतभाषाविभागः, लखनऊविश्वविद्यालयः, लखनऊ

स्नातकस्तरीयप्रायोगिकसंस्कृतपाठ्यक्रमः

(The course of Functional Sanskrit for Graduate)

स्नातकस्तरीयप्रायोगिकसंस्कृतपाठ्यक्रमः त्रिवर्षीयोऽस्ति। बी.ए. प्रथमवर्षे द्वे प्रश्नपत्रे एका च प्रयोगात्मकपरीक्षा भविष्यति। एवमेव बी.ए. द्वितीयवर्षेऽपि द्वे प्रश्नपत्रे एका च प्रयोगात्मकपरीक्षा निर्धारिताऽस्ति। बी.ए. तृतीयवर्षे त्रीणि प्रश्नपत्राणि एका च प्रयोगात्मकपरीक्षा भविष्यति। एतस्य पाठ्यक्रमोऽधोलिखितो वर्तते-

बी.ए. - प्रथमवर्षम्

(B.A. - First Year)

प्रथमप्रश्नपत्रम्

(First Paper)

(नित्यनैमित्तिककर्माणि)

अङ्काः - 35

प्रथमो वर्गः (I Unit)

कर्मकौमुदी-नित्यनैमित्तिककर्माध्यायः

(प्रातरुत्थानम्, स्नानविधिः, सन्ध्याप्रयोगः, पञ्चयज्ञप्रयोगश्च)

द्वितीयो वर्गः (II Unit)

कर्मकौमुदी-नित्यनैमित्तिककर्माध्यायः

(तर्पणप्रयोगः, जपविधिः, गोदानप्रयोगः, तुलादानविधिश्च)

तृतीयो वर्गः (III Unit)

कर्मकौमुदी-नित्यनैमित्तिककर्माध्यायः

(शय्यादानम्, जन्मोत्सवविधानम्, रात्रिशयनविधिश्च)

चतुर्थो वर्गः (IV Unit)

कर्मकौमुदी-नित्यनैमित्तिककर्माध्यायः

(नान्दीमुखश्राद्धविधिः पार्वणश्राद्धविधिः)

संस्तुत-ग्रन्थाः

1. कर्मकौमुदी-सम्पादकः- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
2. कर्मठगुरुः- पं. श्रीमुकुन्दवल्लभः
3. श्राद्धविवेकः- रुद्रधरः, सम्पादकः- श्री अनन्तरामशास्त्री
4. स्मार्तयज्ञदीपिका- डॉ. कैलाशचन्द्र दवे
5. कर्मकाण्डप्रदीपः- अन्नाशास्त्री वारे
6. श्राद्धचन्द्रिका- श्री दिवाकरभट्टः

द्वितीयप्रश्नपत्रम्
(**Second Paper**)
(पूजाहोमकर्माणि)

अङ्काः - 35

प्रथमो वर्गः (I Unit)

कर्मकौमुदी-पूजाहोमकर्माध्यायः
(स्वस्तिवाचनम्, गणेशगौरीपूजनम्, भूतोत्सारणम्,
रक्षाबन्धनम्, सर्वतोभद्रपीठे कलशस्थापनञ्च)

द्वितीयो वर्गः (II Unit)

कर्मकौमुदी-पूजाहोमकर्माध्यायः
(पुण्याहवाचनम्, मण्डलदेवतापूजनम्,
चतुष्पष्टियोगिनीनवग्रहाधिदेवताप्रत्यधिदेवतापूजनम्, वसोर्धारापूजनञ्च)

तृतीयो वर्गः (III Unit)

कर्मकौमुदी-पूजाहोमकर्माध्यायः
(वाप्तोष्पतिपूजनम्, क्षेत्रपालपञ्चलोकपालदशदिक्पालपूजनम्,
अग्न्यन्तारणदेवप्राणप्रतिष्ठा, षोडशोपचारपूजनञ्च)

चतुर्थो वर्गः (IV Unit)

कर्मकौमुदी-पूजाहोमकर्माध्यायः
(कुशकण्डिकाविधिः, कुण्डनिर्माणप्रकारः, मण्डपनिर्माणम्, होमविधिः पूर्णाहुतिविधिश्च)

संस्तुत-ग्रन्थाः

1. कर्मकौमुदी-सम्पादकः- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
2. कर्मठगुरुः- पं. श्रीमुकुन्दवल्लभः
3. कर्मकाण्डप्रदीपः- अन्नाशास्त्री वारे
4. स्मार्तयज्ञदीपिका- डॉ. कैलाशचन्द्रदबे
5. कृत्यसारसमुच्चयः- अमृतनाथ झा
6. मण्डपकुण्डसिद्धिः- डॉ. अभयकात्यायनः

बी.ए. प्रथमवर्ष
(**B.A. First Year**)

अङ्काः - 30

प्रयोगात्मकपरीक्षा
(**Practical Examination**)

(स्वस्तिवाचनम्, पुण्याहवाचनम्, वरुणकलशस्थापनम्, षोडशोपचारैर्देवपूजनम्,
सर्वतोभद्रपूजनम्, तुलादानविधिः, नान्दीमुखश्राद्धञ्च)

बी.ए. -द्वितीयवर्षम्
(B.A. - Second Year)

प्रथमप्रश्नपत्रम्
(First Paper)
(अनुष्ठानशान्तिकर्म पञ्चाङ्गपरिचयश्च)

अङ्काः - 35

प्रथमो वर्गः (I Unit)

कर्मकौमुदी- अनुष्ठानशान्तिकर्माध्यायः
(रुद्राभिषेकविधिः, महामृत्युञ्जयजपविधानम्, दशांशतर्पणमार्जनविधिश्च)

द्वितीयो वर्गः (II Unit)

कर्मकौमुदी- अनुष्ठानशान्तिकर्माध्यायः
(दुर्गासप्तशतीप्रयोगः-नवचण्डीशतचण्डी-विधानम्, गायत्रीमन्त्रपुरश्चरणाञ्च)

तृतीयो वर्गः (III Unit)

कर्मकौमुदी- अनुष्ठानशान्तिकर्माध्यायः
(नवग्रहशान्तिः, मूलगण्डान्तशान्तिः, दुःस्वप्नशान्तिः, वैधव्ययोगशान्तिश्च)

चतुर्थो वर्गः (IV Unit)

पञ्चाङ्गपरिचयः, मुहूर्तानां सामान्यज्ञानञ्च

संस्तुत-ग्रन्थाः

1. कर्मकौमुदी- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
2. कर्मठगुरुः- पं. श्रीमुकुन्दवल्लभः
3. नित्यनैमित्तिककर्मसमुच्चयः- दुर्गाशङ्करशास्त्री
4. रुद्रयागरहस्यम्- पं. अशोककुमारगौड़ः
5. भारतीयज्योतिषविज्ञान- डॉ. सुरकान्त झा
6. शीघ्रबोधः- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
7. मुहूर्तचिन्तामणिः- प्रो. रामचन्द्रपाण्डेयः
8. आथर्वणज्योतिषम्- डॉ. प्रयागनारायणमिश्रः

द्वितीयप्रश्नपत्रम्
(Second Paper)
(संस्कारकर्माणि)

अङ्काः - 35

प्रथमो वर्गः (I Unit)

कर्मकौमुदी- संस्कारकर्माध्यायः
(गर्भाधानम्, पुंसवनम्, सीमन्तोन्नयनम्, जातकर्म च)

द्वितीयो वर्गः (II Unit)

कर्मकौमुदी- संस्कारकर्माध्यायः
(षष्ठीकर्म, नामकरणम्, निष्क्रमणम्, अन्नप्राशनम्, चौलकर्म, कर्णविधश्च)

तृतीयो वर्गः (III Unit)

कर्मकौमुदी- संस्कारकर्माध्यायः
(उपनयनसंस्कारः, वेदारम्भः, केशान्तसंस्कारः, समावर्तनसंस्कारश्च)

चतुर्थो वर्गः (IV Unit)

कर्मकौमुदी- संस्कारकर्माध्यायः
(विवाहसंस्कारः)

संस्तुत-ग्रन्थाः

1. कर्मकौमुदी- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
2. कर्मठगुरुः- पं. श्रीमुकुन्दवल्लभः
3. संस्कारदीपकः- श्रीनित्यानन्दपन्तपर्वतीयः
4. संस्कारगणपतिः- श्रीरामकृष्णः
5. संस्कारमयूखः- नीलकण्ठभट्टः
6. हिन्दूसंस्कार- डॉ. राजबली पाण्डेय
7. धर्मशास्त्र का इतिहास-प्रथम भाग- पी.वी. काणे, हिन्दी अनुवादक- श्री अर्जुन चौबै

बी.ए. द्वितीयवर्षम्

(B.A. Second Year)

अङ्काः - 35

प्रयोगात्मकपरीक्षा

(Practical Examination)

(रुद्राभिषेकविधिः, दुर्गासप्तशतीपाठविधिः, पञ्चाङ्गपरिचयः, अन्नप्राशनम्, उपनयनञ्च)

बी.ए. - तृतीयवर्षम्

(B.A. - Third Year)

प्रथमप्रश्नपत्रम्

(First Paper)

(वैदिकवाङ्मयं धर्मशास्त्रञ्च)

अङ्काः - 35

प्रथमो वर्गः (I Unit)

वैदिकवाङ्मयपरिचयः- वेदसंहिताः,
ब्राह्मणम्, आरण्यकम्, उपनिषदश्च

द्वितीयो वर्गः (II Unit)

वैदिकसूत्रसाहित्यम्- श्रौतसूत्रम्, गृह्यसूत्रम्, धर्मसूत्रम्, शुल्बसूत्रञ्च

तृतीयो वर्गः (III Unit)

मनुस्मृतिः- द्वितीयोऽध्यायः- व्याख्यात्मकमध्ययनम्

चतुर्थो वर्गः (IV Unit)

धर्मशास्त्रीयग्रन्थाः ग्रन्थकाराश्च

संस्तुत-ग्रन्थाः

1. वैदिकसाहित्य और संस्कृति- बलदेव उपाध्यायः
2. A History of Vedic literature- Dr. S.N. Sharma
3. वैदिक साहित्य और संस्कृति का स्वरूप- डॉ. ओम्प्रकाशपाण्डेयः
4. मनुस्मृतिः- कुल्लूकभट्टटीकासहिता- सम्पादक-अनुवादकः- गोपालशास्त्री नेने
5. धर्मशास्त्र का इतिहास-प्रथम भाग-पी.वी. काणे, हिन्दी अनुवादक- श्री अर्जुन प्रसाद चौबे
6. The History of Dharmashashtra- Dr. P.V. Kane
7. आपस्तम्बस्मृतिः- डॉ. प्रयागनारायणमिश्रः

द्वितीयप्रश्नपत्रम्

(Second Paper)

(पौराणिकवाङ्मयं पुराणपारायणव्रतञ्च)

अङ्काः - 35

प्रथमो वर्गः (I Unit)

पौराणिकवाङ्मयस्य परिचयः (पुराणानामुद्भवः, पुराणपञ्चलक्षणम्,
पुराणदशलक्षणम्, अष्टादशमहापुराणानि, उपपुराणानि च)

द्वितीयो वर्गः (II Unit)

श्रीमद्भागवत-दशमस्कन्ध, पूर्वार्द्धः- 47 तमोऽध्यायः- व्याख्यात्मकमध्ययनम्

तृतीयो वर्गः (III Unit)

पुराणपारायणम्- श्रीमद्भागवतपुराणम्, हरिवंशपुराणम्, श्रीवाल्मीकिरामायणम्,
शिवपुराणम्, दुर्गासप्तशती, गरुणपुराणम्, देवीभागवतञ्च

चतुर्थो वर्गः (IV Unit)

व्रतविधिः- श्रीसत्यनारायणव्रतम्, एकादशीव्रतम्, प्रदोषव्रतम्, हरितालिकाव्रतम्, ऋषिपञ्चमीव्रतम्,
गणेशचतुर्थीव्रतम्, नवरात्रव्रतम्, जयन्तीव्रतम्, शिवरात्रिव्रतञ्च

संस्तुत-ग्रन्थाः

1. पुराणविमर्श- बलदेवउपाध्यायः
2. पुराणपर्यालोचनम्- श्रीकृष्णमणित्रिपाठी
3. पुराणसाहित्यादर्शः- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
4. श्रीमद्भागवतपुराणम्- व्यासः, गीता प्रेस गोरखपुर

5. श्रीमद्भागवतम्- श्रीधरी टीका- श्रीधरः
6. कर्मकौमुदी- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
7. Shrimad Bhagavatam-English Translation - by G.V. Tagore
8. वर्षकृत्यदीपकः- श्रीनित्यानन्दपन्तपर्वतीयः

तृतीयप्रश्नपत्रम्
(Third Paper)
(गृह्यकर्म वास्तुशास्त्रञ्च)

अङ्काः - 35

प्रथमो वर्गः (I Unit)

भूमिपूजनशिलास्थापनविधिः, गृहप्रतिष्ठागृहप्रवेशविधिः पर्वपूजनविधिश्च

द्वितीयो वर्गः (II Unit)

ज्योतिषस्य सामान्यपरिचयः

तृतीयो वर्गः (III Unit)

वास्तुज्योतिषम्

चतुर्थो वर्गः (IV Unit)

वास्तुशास्त्रस्य सामान्यज्ञानम्

संस्तुत-ग्रन्थाः

1. कर्मकौमुदी- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
2. गृहप्रवेशपद्धतिः- पं. विन्ध्येश्वरीप्रसादद्विवेदी
3. वास्तुशान्तिपद्धतिः- पं. शिवदत्तमिश्रशास्त्री
4. ज्योतिषतत्त्वविवेकः- डॉ. गिरिजाशङ्करशास्त्री
5. सुगमज्योतिषप्रवेशिका- गोपेश कुमार ओझा
6. शीघ्रबोधः- डॉ. बृजेशकुमारशुक्लः
7. बृहदवास्तुमाला- पं. निहोरी लाल द्विवेदी
8. वास्तुमञ्जरी- व्याख्याकार- श्रीकृष्ण 'जुगनू'
9. वास्तुरत्नाकरः- श्रीविन्ध्येश्वरीप्रसादद्विवेदी

बी.ए. तृतीयवर्षम्
(B.A. Third Year)

अङ्काः - 45

प्रयोगात्मकपरीक्षा
(Parctical Examination)

(श्रीमद्भागवतपारायणम्, दुर्गासप्तशतीपारायणम्, भूमिपूजनम्, पर्वपूजनम्, वास्तुशास्त्रीयभवनमानचित्रनिर्माणञ्च)